

Oikeusministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö 29.9.2017/ Lapsenhuoltolain uudistaminen (OM 31/41/2015)

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto lapsenhuoltolain uudistamista koskevasta työryhmän mietinnöstä

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmän mietintöä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmän mietinnön keskeinen sisältö

Oikeusministeriön lapsenhuoltolain uudistamistyöryhmän mietintö on valmistelu hallituksen esityksen muotoon. Mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lakia. Väähäisiä muutoksia ehdotetaan myös eräisiin muihin lakeihin.

Lakiin esitetään uusia säännöksiä muun muassa huoltajien velvollisuudesta suojella lasta väkivallalta, vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset vuoroasumisesta. Uutta olisi myös se, että lapselle voitaisiin vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä. Lapsen tapaamisoikeutta koskevaan tuomioistuimen päätökseen voitaisiin asettaa uhkasakko. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien sopimusten valikoimaa ehdotetaan laajennettavaksi. Huoltajien välisestä tehtävienjaosta, oheishuoltajasta ja tietojensaantioikeudesta voitaisiin jatkossa sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella.

Lakiin ehdotetaan muutoksia, joilla vahvistetaan lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Oikeudenkäyntimenettelyyn ehdotetaan myös muutoksia, joiden tavoitteena on nopeuttaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia oikeudenkäyntejä ja karsia tarpeettomia uusintakäsittelyjä.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleistä

Lapsiasiavaltuutettu kiittää työryhmää hyvin valmistellusta ehdotuksesta lapsen huollosta ja tapaamisoi-
keudesta annetun lain (361/1983) muuttamiseksi. Työryhmän ehdotuksella pyritään puuttumaan keskei-
siin, nykytilassa erityisesti vaikeissa ja pitkittyneissä eroriidoissa ilmeneviin ongelmiin, jotka vaarantavat
lapsen edun toteutumista. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lain säätämisen yhteydessä sovitaan
myös sen täytäntöönpanon seurannasta. Tarvittaessa on tehtävä pikaisiakin muutoksia, jos huomataan,
että sääntely ei johda niihin tavoitteisiin, joita sille on asetettu.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto oli edustettuna työryhmän työtä tukevassa seurantaryhmässä. Lapsiasiaval-
tuutettu katsoo, että valittu työskentelymuoto, jossa seurantaryhmän kokouksissa kuultiin laaja-alaisesti eri
näkökantoja ja näkökulmia edustavia toimijoita useaan kertaan työn edetessä, toimi tehokkaasti ja osaltaan
edisti hyvään lopputulokseen pääsemistä.

Seuraavassa lausunnossa noudatetaan lausuntopyyntönsä otsikointia.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Yleistä 1 lukuun liittyen

Lapsen oikeuksien sopimuksen 6 artiklan mukaan lapsella on oikeus henkiinjäämisen ja kehittymisen edelly-
tyksiin mahdollisimman täysimääräisesti. Vanhemmilla tai muilla laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu
lapsen kasvusta ja kehityksestä (18 artikla). Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa. Lapsen oike-
uksien sopimuksessa nähdään myös ydinperhettä laajempi läheisverkosto tärkeäksi lapsen kasvulle ja kehi-
tykselle (5 artikla).

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että uudistetut yleiset säännökset tukevat lapsen oikeuksien sopimuksessa
taattuja oikeuksia ja vahvistavat yleisesti ottaen varsin hyvin lapsen oikeutta hyvään hoitoon ja huoltoon.
Säännöksillä vahvistetaan myös lapsen oikeutta läheisiin, ydinperheen ulkopuolisiin ihmissuhteisiin.

Yleiset säännökset muodostavat kokonaisuuden oikeuksista, joilla luodaan perusta lapsen huollolle ja hy-
vinvoinnille. On huomattava, että nämä säännökset koskevat pääsääntöisesti kaikkia lapsiperheitä riippu-
matta perheen koosta tai muodosta. Tapaamisoikeutta koskeva 2 § rajoittuu tilanteisiin, joissa esimerkiksi
vanhempien erosta johtuen lapsi asuu vain toisen vanhemman tai huoltajan kanssa. Lisäksi ilmoitusvelvolli-
suus muutosta (5 a §) koskee yleensä eroa juuri edeltävää tai eron aikaista tilannetta.

1 § Lapsen huolto

Työryhmän ehdotuksen mukaan 1 § 1 momenttiin lisättäisiin vaatimus siitä, että lapsen huollosta on vaalit-
tava muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita. Näillä tarkoitetaan muun muassa lapsen sisarusia ja isovanhem-
pia sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastannutta henkilöä, johon lapselle on muodostunut läheinen
suhde, jota voi verrata lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Yksityiskohtaisissa perusteluissa on to-
dettu, että ihmissuhteiden tärkeyttä on arvioitava lapsen näkökulmasta. Lisäksi 1 § 2 momenttiin ehdote-
taan lisättäväksi vaatimus lapsen suojelusta kaikenlaiselta henkiseltä ja ruumiilliselta väkivallalta, huonolta
kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää 1 momentin lisäystä merkityksellisenä, vaikka tunnistaakin säännöksen toimivan ensisijaisesti asenteita muokkaavalla tasolla. Käytännön tilanteissa säännökseen todennäköisesti tullaan ensisijaisesti vetoamaan tilanteissa, joissa päätetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta siten kuin lain 10 § 1 momentissa säädetään. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että säännöksellä tulee olemaan tosiasiallisesti merkitystä, kun erotilanteissa harkitaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia ratkaisuja. Tämä on kuvattu selkeästi myös ehdotuksen 1 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että vaatimus vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita koskee kaikkia lapsia, riippumatta siitä, onko kyse esimerkiksi yhden vai kahden vanhemman tai huoltajan perheestä tai erotilanteesta. Huoltajilla on velvollisuus mahdollistaa ja edistää lapsen läheisiä ihmissuhteita erityisesti lapsen omien toiveiden ja lapsen edun mukaisesti silloinkin, kun huoltaja itse ei välttämättä haluaisi tätä yhteyttä luoda tai säilyttää. Jäljempänä 10 § kohdalla otetaan vielä kantaa läheispiirin laajuuteen koskien tapaamisoikeuden vahvistamista.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että keskeinen osa lapsen edun mukaista toimintaa on lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen lapsen kehitystason edellyttämällä tavalla. Sen lisäksi, että lapsella on oikeus ylläpitää suhteitaan vanhempiinsa, lapsella on oikeus muihin läheisiin ja hänelle tärkeisiin ihmissuhteisiin. Ne tulee varmistaa mahdollisimman hyvin kaikissa olosuhteissa, myös erotilanteissa. Lähtökohtana tulee olla lapsen oma näkemys läheispiiristään ja halu tavata läheistään.

Toisen momentin lisäys vahvistaa lapsen oikeutta turvalliseen ja hyvinvointia edistävään kasvuympäristöön. Se täydentää 3 momentissa olevaa kiellettyjen kasvatuskeinojen kieltoa, jonka mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai muulla tavoin kohdella loukkaavasti. Säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että 2 momentti velvoittaa vanhempia ja huoltajia suojelemaan lasta muiden kohdistamalta väkivallalta ja kaltoinkohtelulta, ja että itsestään selvää on, että myöskään vanhemmat ja huoltajat eivät saa tällaista kohdistaa lapseen.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa (1 § 2 mom) viitataan lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklaan sekä Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen (Istanbulin sopimus) 31 artiklaan. Perusteluihin sisältyy esimerkki henkisestä väkivallasta, joka tuo yhden vakavan erotilanteisiin liittyvän ongelmatilanteen esiin ja viittaus 10 §:än liittyen siihen, että lapsen oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta on yksi huomioon otettavista seikoista, kun tehdään huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia ratkaisuja. On kuitenkin tärkeä muistaa, että perheväkivalta ei aina liity vanhempien eroon ja tapaamisoikeusriitoihin. Lapsella on oikeus suojeluun kaikissa tilanteissa.

Lapsiasiavaltuutettu kehottaa vielä harkitsemaan, tulisiko tätä säännöstä tarkentaa siten, että perusteluissa todettu velvollisuus suojella lasta myös vanhempien tai huoltajien kaltoinkohtelulta tulisi ilmi entistä selkeämmin säädöstasolla. Vähintään olisi tärkeää tarkentaa säännöksen perusteluita. Nyt säännöksessä eikä sen perusteluissakaan oteta tarkemmin kantaa esimerkiksi siihen, kenen vastuulla lapsen suojelu on silloin, kun vanhempi/huoltaja syyllistyy lapsen kaltoinkohteluun. Tarkentamalla säännöstä ja/tai perusteluita korostettaisiin lapsen oikeutta suojeluun kaikissa tilanteissa. Tällä on liittymä myös viranomaisten velvollisuuden puuttua riittävän ajoissa ja tehokkaasti lapsen kaltoinkohteluun, jota lapsen huoltolain tarkempi sääntely korostaisi entisestään.

2 § Tapaamisoikeus

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että säännöksessä määritellään, mitä tapaamisoikeudella tarkoitetaan. On selkeää, että tapaamisoikeus ja vuoroasuminen on jatkossa erotettu toisistaan myös lain tasolla.

4 § ja 5 a – c §

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotuksia.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä sitä, että lapsen osallisuutta korostetaan lakiehdotuksessa entisestään. Lapsen mielipiteen huomioonottaminen sekä velvollisuus antaa tietoa lapselle häntä koskevista asioista korostaa lapsen oikeutta osallisuuteen hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti. Tätä korostaa myös 11 §:än lisätty velvollisuus ottaa huomioon lapsen toivomukset ja mielipide lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa.

Lapsen edun huomioonottaminen

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että lapsenhuoltolakiin 1 luvun yleisiin säännöksiin lisättäisiin erillinen säännös lapsen edusta. Lapsen etu mainitaan lakiehdotuksen perusteluissa monin kohdin, mutta kyseiset säännökset koskevat lähtökohtaisesti erotilanteita. Lapsen edun tulee olla ensisijainen harkintaperuste kaikessa lasta koskevassa toiminnassa. Yleinen laintasoinen säännös korostaisi vaatimusta ottaa huomioon jokaisen lapsen kohdalla lapsen edun, eli kaikki lapsen oikeudet, aina, kun on kyse lapsen huoltoa, hoivaa ja kasvatusta koskevista toimista.

Lapsen etu on dynaaminen periaate ja oikeus, jota on arvioitava aina tilanne- ja tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla erikseen. YK:n lapsen oikeuksien komitea on julkaissut yleiskommentin nro 14 lapsen edusta¹. Yleiskommentti sisältää komitean tulkintaohjeet lapsen edun arvioimiseksi ja määrittämiseksi, mukaan lukien listan tekijöistä, jotka tässä yhteydessä on otettava huomioon. Nämä vastaavat seikat ilmenevät jo tavalla tai toisella melko hyvin lakiehdotuksen 1 §:ssä ja 4 §:ssä sekä näiden säännösten perusteluissa. Tästä huolimatta, lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsen oikeuksien sopimuksen läpileikkaavan periaatteen, lapsen edun huomioonottamisen, nostaminen lapsenhuoltolaissa nimenomaiseksi säännökseksi, korostaisi lain tarkoitusta turvata lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

6 – 6a § Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

7 § Sopimus lapsen huollosta

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lakia täydennetään tältä osin vastaamaan nykyisiä käytäntöjä, jotka tukevat monimuotoisia perheitä sekä heidän oikeuksiaan päättää ja vastata lapsen huollosta ja kasvatuksesta parhaaksi katsomallaan tavalla. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsen huoltoa ja asumista koskevat päätöksiä tulee harkita aina ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta tilannekohtaisesti ja jokaisen lapsen kohdalla erikseen.

Lapsiasiavaltuutettu näkemyksen mukaan on pikaisesti huolehdittava siitä, että vuoroasumiseen läheisesti liittyvä ja sitä tukeva, muun muussa virallista asuinpaikkaa ja mahdollisia etuuksia koskeva lainsäädäntö, saatetaan ajan tasalle. Tosiasiallisten esteiden poistaminen vuoroasumiselta silloin, kun vuoroasuminen on lapsen edun mukaista, on tärkeää.

Tiedonsaantioikeudesta säättäminen on välttämätöntä selkeyttämään ja tukemaan lapsen huoltajien mahdollisuuksia tukea lapsen hyvinvointia riippumatta siitä, miten lapsen huolto ja asuminen on järjestetty. Sääntely on välttämätöntä myös sähköisten tietojärjestelmien, kuten esimerkiksi Kanta-palvelun, käyttöön-oton tehokkaan hyödyntämisen näkökulmasta.

7 a § Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta

Säännöksen mukaan vanhemmat voivat sopia, että lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa säädetään 9 c §:ssä, jossa muulla henkilöllä tarkoitetaan lapselle erityisen läheistä henkilöä.

Säännöksen perusteella, huomioon ottaen myös 9 c §, jää jossain määrin epäselväksi, onko ehdotuksen mukaan mahdollista tai tarkoitus, että 7 § 2 momentin 1. kohdassa tarkoitettulle huoltajalle voitaisiin myös vahvistaa tapaamisoikeus lapseen, kun lapsi ei asu hänen luonaan. Huoltajaksi määrättävälle muulle henkilölle ei välttämättä ole muodostunut lapseen 9 c §:ssä tarkoitettua erityisen läheistä suhdetta.

Käytännössä lienee mahdollista, että tapaamisoikeuden vahvistaminen ko. huoltajaan olisi kuitenkin tärkeää vahvistaa, esimerkiksi silloin, jos huoltajuumääräys tehdään sen vuoksi, että ennakoidaan lapsen siirtymistä jossain myöhemmässä vaiheessa tämän huoltajan luokse asumaan kokonaan tai osittain. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että asiaa arvioitaisiin erityisesti lapsen edun näkökulmasta lakiehdotuksen jatkovalmistelussa ja tarvittaessa tarkennettaisiin ehdotusta tältä osin.

7 b § Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

8 § Sopimuksen vahvistaminen

Säännökseen ehdotetaan lisättäväksi lastenvalvojan tai muun sopimuksen vahvistamista valmistelevan velvollisuus keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos lapsi siihen suostuu ja se on tarpeen lapsen mielipiteen ja toivomusten selvittämiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu pitää ehdotusta hyvin tärkeänä. Kynnys lapsen henkilökohtaiseen tapaamiseen tulee olla matalalla ja tapaamista tulee harkita myös silloin, kun vanhemmat ovat yksimielisiä sopimuksen sisällöstä. Lapsen kanssa henkilökohtaisesti keskustellessa on mahdollisuus varmistua lapsen omasta näkemyksestä, miten hän kokee esimerkiksi vuoroasumisen tai muut tapaamisen järjestelyt, joilla voi olla suurikin merkitys lapsen kaverisuhteisiin, harrastuksiin tai koulunkäyntiin, ja siten tukea vanhempia tekemään entistä parempia lapsen edun mukaisia ratkaisuja.

Lainsäädännön toimeenpanossa on kiinnitettävä huomiota informaatio-ohjaukseen lapsen kuulemisen monista käytänteistä, jotka mahdollistavat lapsen iän, kehitysvaiheen sekä muiden yksilöllisten tekijöiden huomioon ottamisen. Lapsen kuulemisesta ja lapsiystävällisistä kuulemismenettelyistä on järjestettävä koulutusta lastenvalvojille ja muille sopimusten vahvistamista valmisteleville henkilöille.

9 §, 9 a-b § ja 9 d § Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

9 c § Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lapsiasiavaltuutettu viittaa edellä 7 a § kohdalla todettuun tapaamisoikeuden vahvistamisesta muuhun huoltajaan, jonka luona lapsi ei asu.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan säännös vahvistaa selkeästi lapsen oikeutta ylläpitää hänelle tärkeitä ihmissuhteita. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että tapaamisoikeudesta päätettäessä ja sitä toteutettaessa on aina ensisijaisesti harkittava, onko se lapsen edun mukaista, joka on perusteluissakin todettu. Lapsen edun mukainen ratkaisu tarkoittaa myös, että lapsen mielipiteellä on keskeinen merkitys tämän oikeuden kohdalla. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että säännökseen lisätään vaatimus siitä, että tapaamisoikeuden vahvistamisen on oltava ensisijaisesti lapsen edun mukaista.

Säännöksen perusteluissa on mainittu, että sijaisvanhempi voi olla säännöksessä tarkoitettu lapselle erityisen läheinen henkilö. Lapsiasiavaltuutettu tukee tätä näkemystä. Kuitenkin, lapsiasiavaltuutettu katsoo välttämättömäksi, että työryhmän mietinnössä tuotaisiin vähintäänkin esiin se, että lapsen sijaishuoltajuus on määräytynyt viranomaisprosessissa lastensuojelulain mukaisesti. Kyse on lähtökohdiltaan hyvin erilaisesta lapsen ja aikuisen välisen suhteen muodostumisesta kuin esimerkiksi vanhemman puolisoon tai isovanhempiin muodostuva suhde. Ero on selkein, kun lapsi sijoitetaan hänelle aiemmin vieraaseen sijaisperheeseen.

Parhaimmillaan suhteen ylläpito sijaisvanhempaan perheenyhdistämisen jälkeen tukee lapsen kasvua ja kehitystä erinomaisella tavalla ja se voi toimia myös vanhemmille erityisenä tukena. Toisaalta suhteen ylläpito voi olla myös hyvin ongelmallista, jos vanhemmat ja sijaisvanhemmat ovat erimielisiä lapsen asioista tai sijaishuoltoon aikanaan on liittynyt paljon ongelmia. Keskeistä on tunnistaa tilanteeseen liittyvät erityispiirteet sekä toimia ensisijaisesti lapsen edun mukaisella tavalla. Tässä yhteydessä on tärkeää muistaa, että huomioon on otettava muun muassa, että henkilöllä, johon lapsella on vahvistettu tapaamisoikeus, on myös vireillepanovalta 14 § 3 momentin mukaisesti ja oikeus tulla kuulluksi 15 § 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, sekä muut säännöksen perusteluissakin todetut oikeudet ja velvollisuudet.

10 -11 § Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

12 § Lapsen mielipiteen selvittäminen

Lapsiasiavaltuutettu toteaa erittäin myönteiseksi sen, että säännöksessä todetaan nimenomaisesti velvollisuus ottaa lapsen toivomukset ja mielipide huomioon. Kynnys lapsen henkilökohtaiseen tapaamiseen tulee olla matala, jotta lapsen omat näkemykset tulevat sellaisenaan päätöksen tekijän tietoon. Esimerkiksi vanhempien käsitys siitä, miten lapsi kokee tilanteen, voi olla hyvin erilainen kuin lapsen oma käsitys, silloinkin, kun ei ole kyse selkeästi riitaisesta tilanteesta.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

15 a § Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lakiin ehdotetaan 15 a §:ä lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Säännökseen mukaan alle 12-vuotiasta kuullaan vain, jos se on välttämätöntä eikä siitä arvioida aiheutuvan

haittaa lapselle. Kynnys on asetettu melko korkealle. Lapsiasiavaltuutettu toivoo, että käytännössä lapsilla, myös pienemmillä lapsilla, on mahdollisuus esittää omat näkemyksensä suoraan tuomioistuimessa silloin, kun lapsi itse sitä toivoo. Lapsiystävällisin toimintatavoin, joihin säännöksessäkin viitataan, sekä asiantuntija-avustajan tukemana voidaan estää monissa tilanteissa lapselle kuulemisesta aiheutuvaksi arvioidun haitan toteutuminen ja saada lapsen edun mukaiseen ratkaisuun pääsemisen kannalta tärkeää tietoa. Tämä koskee kaikenikäisiä lapsia.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lasten kuulemiseen ja lapsiystävällisiin kuulemismenettelyihin on kiinnitettävä erityistä huomioita tuomareiden koulutuksessa.

16 b § Tuomioistuimen tiedonsaantioikeus

Säännöksen mukaan tuomioistuimella on oikeus saada asian ratkaisemisen kannalta välttämättömiä tietoja poliisilta, terveydenhoitoviranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta maksutta ja salassapitosäännöksen estämättä. Säännös kattaa myös yksityiset toiminnanharjoittajat. Lisäksi säännöksessä on viittaus sosiaaliviranomaisen oikeuteen luovuttaa tietoja tuomioistuimelle. Tiedonsaantioikeus on välttämätön, jotta voidaan tehdä lapsen edun mukaisia ratkaisuja.

Lapsiasiavaltuutettu näkemyksen mukaan säännökseen tulisi lisätä myös nimenomainen tiedonsaantioikeus hallintotuomioistuimelta. Tiedontarve on ilmeinen ainakin silloin, kun tilanteessa on tavalla tai toisella kyse samaan aikaan hallinto-oikeudessa käsittelyssä olevasta lastensuojeluasiasta tai käsittelyssä on aiemmin ollut lastensuojeluasia, jolla voi olla merkitystä asian ratkaisemisen kannalta.

Edunvalvojan määrääminen lapselle

Lapsiasiavaltuutettu pitää valitettavana, että lakiehdotukseen ei ole sisällytetty mahdollisuutta määrätä edunvalvojaa lapselle huolto- ja tapaamisoikeutta koskevaan oikeudenkäyntiin tietyissä erityistilanteissa.

Useimmissa tilanteissa sosiaalilautakunnan olosuhdeselvityksen tekijä voi hyvin toimia lapsen edunvalvojan roolissa tuomioistuimessa, kuten ehdotuksessa (s. 37-38) todetaan. Käytännössä on kuitenkin tilanteita, joissa vanhempien ja/tai lapsen sekä ko. sosiaalihuollon työntekijän välillä ei ole riittävästi luottamusta tai tilanteessa koetaan selkeää intressiristiriitaa. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi samanaikaiset huoltoriidat ja huostaanottotilanteet. Lapsiasiavaltuutettu viittaa tässä kohdin tutkijatohtori Hannele Tolosen 20.11.2017 jättämään lausuntoon oikeusministeriölle työryhmämietinnöstä, jossa aiheutta on käsitelty kattavasti.

Muilta osin 3 luvun säännöksistä lapsiasiavaltuutetulla ei ole huomautettavaa.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lapsiasiavaltuutetulla ei huomautettavaa.

Liitelait

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että 2 §:een ehdotettava lisäys lapsen vastustuksen arvioinnista selkeyttää jossain määrin käytännön tilanteita. Lapsen itsenäisen tahdonmuodostuksen arviointi voi olla vaikeaa erityisesti, jos lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva riitainen tilanne on jatkunut pitkään. On tärkeää, että lapsen vastustusta arvioi henkilö, jolla on siihen riittävä koulutus ja kokemus. Arviointiin on käytettävä riittävästi aikaa, jotta luottamuksellinen suhde lapsen ja arvioijan välille syntyy. Tämä ei välttämättä onnistu vain yhdellä tapaamiskerralla.

Muilta osin lapsiasiavaltuutetulla ei ole huomautettavaa.

Vaikutukset

Työryhmän mietintö sisältää vaikutusten arvioinnin, jossa ehdotukset on käsitelty melko kattavasti, mutta arviointi jää monilta osin vain tavoitteiden tasolle. Tällä tarkoitetaan sitä, että riittäväksi vaikutusarviointiksi on vaikea katsoa esimerkiksi toteamusta siitä, että sääntely parantaa tiettyä tilannetta. Lukumäärätietoja on esitetty vähän, eikä muutakaan arviointia ole tehty konkreettisemmalla tasolla.

Muuta

Lapsiasiavaltuutetulla ei ole muuta huomautettavaa.

Jyväskylässä 1.12.2017

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 lapsen edusta (CRC/GC/C/14).